

ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

ΤΟΥ Κ. ΦΑΝΗ ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΩΣ ΕΙΔΕ ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΕΝΑΣ ΕΠΤΑΝΗΣΙΟΣ ΤΑ 1849 - ΛΙΒΕΛΛΟΓΡΑΦΟΙ ΚΑΙ ΣΑΤΥΡΙΚΟΙ - Θ. Α. ΦΑΤΣΕΑΣ

Β'

Φατοάς, ύστερα από τις πολιτικές του περιπέτειες, διορίστηκε καθηγητής των φυσικών επιστημών και της χημείας κ' ως τέτοιος περιηγήθηκε πολλά μέρη της Ελλάδος. Έτσι του δόθηκε ευκαιρία να μελετήσει από κοντά τὸ Ρωμαϊκό και τὸν Ρωμῶ. Ὑληγετώτα, εἶδε τὸ σχολαστικὸν σύστημα τῶν κρατούσων ἐπὶ διδασκαλία. Μὲ λύπη τὸν — αὐτὸς Ἑλληνας — ἀπαθὲς τῆς ζωντανῆς παραδόσεως — ἀίκαζε πὸς ἡ δημοτικὴ γλῶσσα περιφρονεῖτο καὶ πὸς ἔθνικες ἀξίες, καθὼς ὁ Κορνάρος, ὁ Βιλαράς κ' ὁ Σολομῶς, γιὰ νὰ κατανοητοῦν εἶχαν μεταφρασθεῖ ἐπὶ καθαρῶν...

σα 1... Εἶδε, τέλος, τὴν φρενίτι καὶ τὴν πολιτικὴν αἰδομένη, τὴν διαφθορὰ καὶ τὸν ἐπιπλαστοπολιτισμὸ τῆς ἀστικῆς τάξεως. Γιὰ τοῦτο, μόνον στὸ ΛΑΟ ζήτησε τὴν ἀναγέννησι καὶ μέσα ἐπὶ ἀληθινῆ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ τὸ ἀναβάτισμα τῆς ἔξουσίας. Ὁ παλιὸς πολεμικὸς ἐναντίον τῶν Ἀγγλῶν ξαναζοῦσε τώρα μέσα του σὲ κάθε στιγμῆ. Ἡ φλογερὴ φιλοπατρία τὸν κατέρωγε γιὰ τὰ χάλια τῆς πατρίδος του. Ὁ λιβελλογράφος δὲν ξεχνοῦσε τὴν καυτερὴ γλῶσσα τοῦ Ἑλληναῖου. Πολλοὶ λίγοι εἶχαν τὸ θάρρος νὰ μιλήσουν μὲ τὴν τὸλμη, μὲ τὴν δέξυτητα καὶ παρατηρητικότητα καὶ συγχρόνως μὲ τὴν ἀποκαλιπτικότητα, μ' ὄσον ὁ Φατοάς.

«Οἱ ὄπλαρχηγοί, γράφει, οἱ κοταμπάσσης καὶ φαναριῶται ἤμαρτον κατὰ τοῦ ἔθνους... Ἡμπορεῖ ἐπὶ μακρῶν χρόνων νὰ ρωφῶσι τὸ αἷμα τοῦ ΛΑΟΥ. Ἄλλὰ τὸ ἔθνος δὲν θέλει ζῆσει, ἂν ταχέως δὲν ἀνδρωθῆ εἰς τὴν παιδείαν καὶ τὴν ἀρετὴν».

Γιὰ τὴ μὴ ἐπιφάνει τῆς δημοτικῆς γλώσσας, ὕστερα ἀπὸ τὴν Ἐπανάστασι, διατυλῶνε τις ἐξῆς σκέψεις, γραμμένες πρὸ ἐβδομήντη χρόνων, πρὸ προαγγέλλου τῆς γλωσσικῆς Ἐπανάστασι καὶ τῆς φιλολογικῆς ἀναγέννησι: «Ἄν ἐπεκράτει ἡ ἰδέα τοῦ Βιλαρά, τὸ ἔθνος θὰ ἦτο σοφὸν καὶ πλούσιον, ἐπομένως ἰσχυρόν. Θὰ εἶχε ἐπιστήμην, ποίησιν, κεφαλὴν γειὰ καὶ στερεοῦς πόδας διότι διδάσκαλος τοῦ λαοῦ εἶνε ἡ ποίησις. Ἀντιτυχῶς ἐπεκράτησεν ἡ βασιλεία τῶν λέξεων, ἐπλημύρυσεν ἡ ἡμιμάθεια καὶ οὐδέεις τὸ ἀρετίζεται. Ἐχομεν ὀδηγὸς μαρῶδες καὶ λαὸν πύθικον. Ἀπεκτησαμεν λέξεις χωρὶς νόημα, ἀμάθειαν καὶ πτωχείαν, ἀντὶ σοφίας καὶ πλοῦτου. Ψέμματα καὶ πάλιν ψέμματα, ἀλλὰ τίποτε οὐσίαν. Πρὸς τί ἡ συλλογὴ τῶν δημῶδων ἀμάτων, τῶν λέξεων καὶ τῶν φράσεων, τῶν μύθων καὶ τῶν λοιπῶν στοιχείων τῆς ἔθνικῆς γλώσσας, ἀφοῦ τὸ ἔθνος δὲν ὑπάρχει, ἀφοῦ ἀπεκηρύχθη ἡ γλῶσσα του; Καὶ τοῦτο ἀπλοῦς πηρημισμός».

Καὶ συμπλήρωνε μὲ τὴν ἐξῆς γνώμη τις σκέψεις του: «La liberté litteraire Grecque, comme base veritable de la liberté politique», ἦτοι «ἡ ἐλευθερία τῆς σκέψεως, βάσις τῆς ἀληθινῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας». Πολλὴ δηλαδὴ εὐχὴ τοῦ Ψυχάρη καὶ τῶν ἄλλων δημοτικιστῶν, πρὸ κερύσαν το ἀργέλιον τῆς γλωσσικῆς ἐλευθερίας, ὁ Φατοάς εἶχε μελετήσει κ' ἀποφανθεῖ γιὰ τὸ ζήτημα αὐτό.

Ὡς ἐπιστέγασμα δὴς αὐτῆς τῆς ἔθνικῆς καὶ παιδαγωγικῆς δράσεως, ὁ Φατοάς ἔγραψε καὶ πολλὰ γιὰ τὸ ἐκπαιδευτικὸν μας σύστημα: 1) Ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις ἐν Ἑλλάδι—ἐν Λαμῆ, μέρος α', 1859, καὶ 2) Ἡ μέση ἐκπαίδευσις, μέρος β', ἐν Ἀθήναις, 1867.

Τέλος, ὁ Φατοάς πῆρε τὴν ἀπόφασιν νὰ γράψῃ καὶ μὴ κωμῶδια, πρὸς νὰ περιέκλειε μέσα στοὺς στίχους τῆς δὴς τὴν κοινωνικὴν κατάστασι τοῦ Ρωμαϊκοῦ. Ἐχομεν δὲ πὸς ἔκρετε νὰ τὴ γράψῃ ἐπὶ δημοτικῆ, συνεχίζοντας ἐτσι ἐπὶ σάτυρα τὴ μεγάλη ἐπιταγησιακὴ παράδοσι, τὴν παράδοσι τοῦ Κουτοῦζι, τοῦ Γουζέλη, τοῦ Σολομοῦ, τοῦ Λασκαράτου καὶ γενικῶς δὴον τῶν σατυρικῶν τῆς Ἑλληναῖου. Ἐπέγραψε δὲ τὴν κωμῶδια του αὐτῆ: «Ο ΜΠΕΡΤΟΛΔΟΣ», ἦτοι σειρά πολιτικῶν κωμῶδιων, ἐν Ἀθήναις 1870». Ἐχομεν ὡς μόνον τὸ γνωστὸ ἐπιγράμμα: «Ἀφοῦ μᾶς καίεται τὸ σπῆτι, ἀς ζεσταθοῦμε!», ὁ σατυρικὸς μᾶς ἐμφανίζει τὴν τότε κοινωνικὴν σύνθεσι τῆς Ἀθήνας καὶ τῶν ἐταρχῶν, μέσα ἐπὶς προλήψεις τους καὶ ἐπὶ τῆ σαπίλα τους. Τὸ θέμα τῆς Σάτυρας μᾶς τὸ ἐκθέτει ὁ ἴδιος ἐπὶ πρόγραμμα τοῦ «Μπερτόλδου». Κι' αὐτὸ δὲν εἶνε παρὰ λιβελλογράφημα ἐπὶ τὴ οὐσία του. Εὐθὺς ἀμέσως μᾶς δίνει τὴν ἐξῆς εἰκόνα τῆς ἀστικῆς τάξεως τῶν Ἀθηναίων: «Ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι τῆς νέας κοινωνίας συναζόμεθα τὸ ἐσπέρως εἰς τὰ καφενεῖα καὶ τοὺς οἴκους καὶ παίζομεν χαρτία καὶ νὰ γδύσωμεν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον εὐρωπαϊκῶ τῶ τροπῶ, χάριν διασκεδάσεως, ἢ συνομιλοῦμεν περὶ πολιτικῶν ἐφημερίδων, ἐξ ὧν δὲν βγαίνει τίποτε. Τὰ ἀληθινὰ πολιτικά: ἡ καλπονόθευσις, ἡ παραβίασις

τῆς δικαιοσύνης, ἡ ληστεία καὶ ἡ ἀρπαγὴ διαπραγματεύονται ἐν ἰδιαιτέρῳ συναναστροφῇ». Γιὰ τὰ κορίτσια τῆς ἐποχῆς τὸν γράφει: «Αἱ νέαι μᾶς γενικῶς μαθαίνουν χειροτεχνήματα, γαλλικὰ, χορὸν μέχρι μαρίας. Τὴν ῥοκάν ἀντικατέστη ἡ κηθάρα καὶ εἰς τὰς ὑψηλῆς περιωπῆς δεσποινίδας τὸ πιάν-φόρτε ἀντικατέστη τὸν ἀργαλιόν. Κάθηνται εἰς τὸν καναπὲν καὶ πολιτικῶν, πηγαίνουν περιπατοῦν ἐφ' ἀμάξης καὶ πάντοτε ἐν abito di ultima moda (ντυμένες ἐπὶ τὴν τελευταία λέξι τῆς μόδας) καὶ, τέλος, ἡ μένον ἄγαμοι, ἢ ἐπαθροῦνται τρακονοῦτιδες ἢ τεσσαρακονοῦτιδες καὶ μὲ τὴν πρώτῃν μένταν ξεμπερθεύουν. Οἱ δὲ νέου μᾶς παῖδων καὶ αὐτοὶ χαρτία, μιμούμενοι τοὺς μεγαλειότους των, καὶ ἔχουν εἰς ἐργολαβίαν ὅλους τοὺς δρόμους καὶ ὅλα τὰ στενά: ἔγιναν δερβεναγάδες. Οἱ γέροι ξαναρωθήθηκαν. Ἀφῆσαν τὴ βράκα καὶ τὴ φουστανέλλα καὶ ἔγιναν καὶ αὐτοὶ Εὐρωπαιοί. Καὶ ἡ ΝΕΑ ΕΛΛΑΣ ἔγινε καλλιερμὴ ἰζηλεπῆς. Ἡ κοινωνία μᾶς εἶνε ἀσία καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα τὸ ἐκνευρισμένον, τὸ ἀναμῶν, ὁ «Μπερτόλδος» θὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ τὸ καθυποβάλλῃ ὑπὸ ριζικὴν θεραπείαν».

Ἀναμφισβήτητα, πολλὸ λίγοι μᾶς ἔδωσαν μὲ τόσο χυπητὰ χρώματα τὴν εἰκόνα τῆς κοινωνίας τῶν χρόνων ἐκείνων. Ὅλοι νοσταλγοῦμε σήμερα τὰ καλὰ ἐκεῖνα χρόνια, ὡς τὸν παρθεῖον τῆς ἑλληνικῆς πατριαρχικῆς ζωῆς. Κι' ὅμως βρέθηκε ἕνας διαβολόμενος Ζακυνθῖνος πρὸ μᾶς ἀποκάλυψε τὴν πραγματικὴν κοινωνία τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ μᾶς ἔδωκε ἀπὸ τὴ φαντασία μᾶς μὴ πρόληψι. Ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴ τῆς ΜΕΓΑΛΗΣ ΙΔΕΑΣ καὶ τῶν μεγάλων ἔθνικων ἰδανικῶν, τὴν ἐποχὴ πρὸς θεωροῦμε ὡς ὑπόδειγμα αὐθουσίας, συνέβαιναν τὰ ἴδια πράγματα, ὅπως καὶ σήμερα, ὅπως κ' ἄλλοτε, ὅπως πάντοτε ἐπὶ τῶν Ρωμαίων. Ὅλες ἡ ἐποχῆς εἶνε ἴδιες ἐπὶ τὸ ζήτημα τῆς πολιτικῆς ἐξαρχεῖσεως καὶ τῆς ρευστάσεως.

Ὁ Φατοάς εἶχε τὸ θάρρος νὰ ριζῆ κατάμουτρα ἐπὶ τὴν τότε κοινωνία τὴν κωμῶδια του, ἀμφηφώντας τὰ πάντα. Γιατὶ γιὰ νὰ γίνῃ αὐτὸ, χρειαζόταν θάρρος καὶ μεγάλο θάρρος, δταν ἀναλογισθεῖ κανεὶς τὴ στενὴν καὶ περιορισμένη τότε κοινωνία καὶ τὸν παλληκριασμό, πρὸς δὲν χωρτάσε οὐδέ τίποτε ἀπὸ τῆς ἐποχῆς Ζητημάτων διασυροῦ. Κι' ὅμως ὁ Φατοάς δὲν λογάρισε τίποτε κ' ἔβαλε ἀπάνω ἐπὶ τὴν σκηνὴ τὴν κοινωνία τοῦ 1870, νὰ μᾶς μιλήσῃ μὲ τοὺς τύπους τῆς.

Ἄλλ' ἴσως ρωτῆσι κανεὶς: ποιοὶ εἶνε λοιπὸν αὐτοὶ οἱ τύποι, πρὸς τόσο μᾶς ξαναζοῦν; Εἶνε οἱ ἴδιοι ὁ σημερινὸν τύπος τῆς κοινωνίας μᾶς; Ἡ γυναῖκα πρὸ θέλει νὰ ζῆσῃ ἐπὶ τῆς πρωτεύουσας καὶ πρὸς ἀρραστρεῖ τὸν ἄντρα τῆς ἀπὸ τὴ μικρὴ ἐπιτοχιακὴ πόλι νὰ μετοικήσῃ ἐπὶ τῆς Τροίας. Ὁ ἄντρας τῆς ἀντιδρᾷ ἐπὶ τῆς Τροίας καὶ θέλει νὰ γυρίσῃ πίσω. Ἀλλὰ τὴ σιγῆ ἀκριβῶς τοῦτῃ παρουσιάζεται μὴ ὑπερήτρια ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ἡ Ἐριφίλη, ποῖχε ὑπερήτησε οὐδὲ διάφορα σπῆτια καὶ πρὸς γυρίσῃ καλὰ τὴ ζωὴ τῆς πρωτεύουσας. Ἡ γυναῖκα τοῦ γιαιροῦ ἐνθουσιάζεται μὲ τὴ νέα ὑπερήτρια πρὸς διηγείται

τὴ ζωὴ τῶν Ἀθηναίων, ἂν καὶ τὴν ἀποτρεπεῖ νὰ πάη ἐκεῖ: Μιλεῖ γὰ τοὺς χοροὺς πρὸς δίδουν καὶ παίρνουν τὴν πρωτεύουσι:

Νὰ πᾶς, κυρά, στὸ μιάλ μασεῖ θὰ φύγῃς δίχως κρέας ἀπὸ τοὺς τοῖμπους. Μασκαρῶς δὲν διακρίνει γριάς, ἢ νέας. Θὰ ἀγκάλιασθῶν καὶ θὰ χοροπληθῶν, θὰ σὲ χορεύσουν στρόβιλον νὰ σὲ καταζαλισθῶν. Ἐπῆγα μόνον μιά φορὰ καὶ δὲν ἐματαπήγα.

Ἡ κνρία ἐξανίσταται: Σιώπα, Ἐριφίλη μου, θὰ εἶσαι ἐρεθισμένη καὶ ἴσως ἔχεις δίκαιον. Ἄλλ' ἄλλο δὲν σοῦ μένει καὶ μὸς εἰπῆς; Δὲν ἤλιξια ν' ἀκούσω, ὡσαν ἐσένα ἐξυπνῆ, ῥωραστῆν νέα νὰ βροῖξῃ τὴν πατρίδα τῆς. Ἐκεῖ δὲν εἶνε νέαι ἐνδεδυμένα τοῦ σαρμῶ, κομψότατα ῥωραῖ; Οἰκία μεγαλοπρεπῆς, ῥωραῖ καφενεῖα, εὐχάριστοι περιπατοὶ καὶ ζαχαροπλαστεῖα διὰ ἀγγέλους; μουσικαί, παντοῦ διασκεδάσεις; Δὲν εἶν' ὁ σιδηρόδρομος; λουτρά; Δὲν εἶνε ἡ φράσις κομψῆ, γλυκεῖα; Ἐκλεκεῖ δὲν εἶν' ἡ κοινωνία;

Κι' ἡ Ἐριφίλη ἀπαντᾷ: Εἰς τὰς Ἀθήνας τί θὰ δῆς; Θὰ εὖρης παληανθρώπων πρὸς κατατρέχων τὰς πτωχὰς καὶ μὲ μωροῖς τρόπους, τὰς καταστοῖναιον δυστυχεῖς. Τοῦ Πανεπιστημίου ἀκόμη δὰ οἱ φοιτητὰ. Καὶ μένα ὁ δικός μου: Τὸν ἔτρεφα, τὸν ἐπλενα, τὸν ἐχα μῆνα, φῶς μου. Μὲ ἔγλυψε ὡς τὸ κόκκαλο καὶ μὸς νὰ μὲ πάρη. Ἄλλ' ἐμπιστεῖτηκα, κυρά, εἰς ἕνα καταγέρῃ. Οἱ γέροι ἐτελλῶθησαν, πετοῦν τὴ φουστανέλλα καὶ μουσικοῖα σοῦ φοροῦν, μεταξωτὰ καπέλλα.

ΦΑΝΗΣ ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ

